

И С Х О Д И Ш Т А O R I G I N A T I O N S

5

Савез Срба у Румунији

Universitatea de Vest
din Timișoara

Филозофски факултет
Универзитета у Нишу

У овом броју часописа објављени су радови прочитани на V међународном научном скупу *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима*, одржаном на Филолошком факултету Западног универзитета у Темишвару (19–21. 10. 2018)

САВЕЗ СРБА У РУМУНИЈИ
Центар за научна истраживања културе Срба у Румунији

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ Универзитета у Нишу

ФИЛОЛОШКИ, ИСТОРИЈСКИ И ТЕОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
Западног универзитета у Темишвару

Главни и одговорни уредник:
Проф. др **Михај (Миља) Н. Радан**

Уређивачки одбор:

Проф. др **Снежана Гудурић**, Универзитет у Новом Саду
Проф. др **Марина Јањић**, Универзитет у Нишу
Проф. др **Надежда Јовић**, Универзитет у Нишу
Доц. др **Александра Лончар Раичевић**, Универзитет у Нишу
Проф. др **Горан Максимовић**, Универзитет у Нишу
Проф. др Јордана Марковић, Универзитет у Нишу
Проф. др **Софија Милорадовић**, Институт за српски језик САНУ, Београд
Проф. др **Радивоје Младеновић**, Универзитет у Крагујевцу
Проф. др **Октавија Неделку**, Универзитет у Букурешту
Проф. др **Михај (Миља) Н. Радан**, Западни универзитет у Темишвару
Проф. др **Димитрије Савић**, Западни универзитет у Темишвару
Проф. др **Срето Танасић**, Институт за српски језик САНУ, Београд
Доц. др **Миљана Радмила Ускату**, Западни универзитет у Темишвару
Доц. др **Данијела Костадиновић**, Универзитет у Нишу
Др **Мирјана Бојанић Ћирковић**, Универзитет у Нишу
Доц. др **Ма** , Западни универзитет у Темишвару

Рецензенти:

Проф. др **Марина Јањић**
Проф. др **Надежда Јовић**
Доц. др **Александра Лончар Раичевић**
Проф. др **Јордана Марковић**
Проф. др **Софија Милорадовић**
Проф. др **Радивоје Младеновић**
Проф. др **Октавија Неделку**
Проф. др **Жива Милин**
Проф. др **Михај (Миља) Н. Радан**
др **Драгана Радовановић**
Проф. др **Димитрије Савић**
др **Биљана Сикимић**
др **Светлана Ћирковић**
Доц. др **Миљана Радмила Ускату**
Проф. др **Ирена Арсић**
Доц. др **Маца Царан Андрејић**

Савез Срба у Румунији
Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији

Филозофски факултет
Универзитета у Нишу

Филолошки, историјски и теолошки факултет
Западног универзитета у Темишвару

И С Х О Д И Ш Т А O R I G I N A T I O N S

5

Темишвар / Ниш
2019

UNION OF SERBS IN ROMANIA
Center for Scientific Research and Culture of Serbs in Romania
UNIVERSITY OF NIŠ, FACULTY OF PHILOSOPHY
WEST UNIVERSITY OF TIMISOARA, FACULTY OF LETTERS,
HISTORY AND THEOLOGY

Editor in-Chief:

Prof. dr. **Mihai (Milja) N. Radan**

Editorial Board:

Prof. dr. **Snežana Gudurić**, University of Novi Sad
Prof. dr. **Marina Janjić**, University of Niš
Prof. dr. **Nadežda Jović**, University of Niš
Lecturer dr. **Aleksandra Lončar Raičević**, University of Niš
Prof. dr. **Goran Maksimović**, University of Niš
Prof. dr. **Jordana Marković**, University of Niš
Prof. dr. **Sofija Miloradović**, Institute for the Serbian Language SASA
Prof. dr. **Radivoje Mladenović**, University of Kragujevac
Prof. dr. **Octavia Nedelcu**, University of Bucharest
Prof. dr. **Mihai (Milja) N. Radan**, West University of Timișoara
Prof. **Dimitrije Savić**, West University of Timișoara
Prof. dr. **Sreto Tanasić**, Institute for the Serbian Language SASA
Lecturer dr. **Miliana-Radmila Uscatu**, West University of Timișoara
Lecturer dr. **Danijela Kostadinović**, University of Niš
Dr. **Mirjana Bojanić Ćirković**, University of Niš
Lecturer dr. **Mața Țaran Andreici**, West University of Timișoara

Reviewers:

Prof. dr. Marina Janjić
Prof. dr. Nadežda Jović
Lecturer dr. Aleksandra Lončar Raičević
Prof. dr. Jordana Marković
Prof. dr. Sofija Miloradović
Prof. dr. Radivoje Mladenović
Prof. dr. Octavia Nedelcu
Prof. dr. Jiva Milin
Prof. dr. Mihai (Milja) N. Radan
Dr. Dragana Radovanović
Prof. Dimitrije Savić
Dr. Biljana Sikimić
Dr. Svetlana Ćirković
Lecturer dr. Miliana-Radmila Uscatu
Prof. dr. Irena Arsić
Lecturer dr. Mața Țaran Andreici

О ДИЈАЛЕКАТСКИМ ОСОБЕНОСТИМА НАЋФАЛЕ У РУМУНСКОМ БАНАТУ – извештај са терена –

У раду се на основу теренских записа указује на најмаркантније структуралне дијалекатске особености (фонетске, морфолошке и морфосинтаксичке) у говору Наћфале у румунском Банату. Пописом и интерпретацијом важнијих структуралних одлика говора Наћфале и поређењем материјала са суседним пунктовима истог микроареала с обеју страна државне границе која пресеца Банат, намера аутора је да се ситуира овај месни говор у контексту осталих севернобанатских говора и представе резултати теренских истраживања обављених у два наврата у Наћфали у протеклих десетак година.

Кључне речи: српски говори у румунском Банату, говор Наћфале, ки-киндски говорни тип, шумадијско-војвођански дијалекат.

0. Увод

0.1. Интензивирана дијалектолошка истраживања српских говора у Румунији у последњој деценији потпомогнута дугорочним пројектима у реализацији наших водећих научних институтација (Одбора за дијалектолошке атласе при САНУ, Института за српски језик САНУ у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, Матице српске у оквиру пројекта *Истраживања српских говора у Румунији*, као и у оквиру започетог интердисциплинарног пројекта *Истраживања историје и културе Срба у Румунији* у реализацији Научног центра при Савезу Срба у Румунији), отварају нам могућности за прецизније ситуирање сваког овог месног говора и утврђивање простирања најважнијих изоглоса на терену који је извесно захватила висока стопа узнапредовања балканистичких одлика на свим језичким нивоима.

¹ draganailija@gmail.com

² Рад је настао у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и пројекта *Истраживања историје и културе Срба у Румунији* финансираног од стране Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији при Савезу Срба у Румунији.

Поред чисто лингвистичких разлога за интензивнији попис језичких чињеница у говорима румунског Баната, веома важан фактор су и изванјезички разлози који леже у стопи убрзаног смањења удела српског становништва у односу на укупан број румунског становништва. Према статистичким подацима, односно према попису становништва из марта 2002. године, Срба је у Наћфали било 3,7%; према ранијем попису из 1992. године 24,4% (Степанов 2006).

0.2. У оквиру поменутих дијалектолошких истраживања, у Наћфали сам у последњих дванаест година боравила у два наврата – у јесен 2006. године и у лето 2018. године, с намером да попишем најмаркантније структуралне особености овог месног говора. У том смислу, у раду се у форми извештаја са терена указује на важније дијалекатске особености наћфалског говора (фонетске, морфолошке, морфосинтаксичке и лексичке), при чему је намера да се он прикаже у контексту српских севернобанатских поморишких говора на тремеђи Србије, Румуније и Мађарске.

0.3. Поједини севернобанатски пунктови у румунском Банату (уз оне средњебанатске) укључени су као контролни пунктови деведесетих година у опсежну студију о говорима Баната (Ивић и др. 1994 и 1997). Иако с несразмерним обимом грађе у временском распону од четрдесетак година, послужили су да се нагосте неке од важнијих изгласа на овом терену. Према досадашњим углавном угрубо ситуираним српским говорима у румунском Банату у нашим дијалектолошким описима, говор Наћфале убраја се у севернобанатски – кикиндски тип шумадијско-војвођанског дијалекта (Ивић и др. 1994: 37, 62).³

0.4. Грађа је делом ексцерпирана на основу попуњеног упитника за Српски дијалектолошки атлас, а делом на основу добијених дијалекатских транскрипата сачињених на основу аудио записа.

1. Фонетске одлике у говору Наћфале

Прозодија

1.1. Говор Наћфале у основи одликује новоштокавска акцентуација, с ипак приметном тенденцијом урушавања четвороакцентског система.

(1) Говору Наћфале познато је дужење кратких акцентованих вокала: *бѣрберин, бѣсиљак, г'ѣворим, дѣшо, д'ржу, ж'ѣравица, ј'ѣна, у'ѣна, п'ѣкров, св'ѣдер, њ'ѣгова, л'уб'ѣнице*; поред сасвим уобичајених акценатских ликова:

---

³ Исцрпнији преглед литературе о српским говорима у румунском Банату в. у: Бошњаковић 2011: 179–180.

приместили, сѣдили, сòкāk, чòбании, јāнкел, у̀гријем, òлаја, кàшике, резàнице, са бйчом и сл.⁴

Појава дужења кратких акцентованих вокала забележена је у говору Семиклуша (Бошњаковић и Првуловић 2011: 181), затим и у говору Ченеја (Радовановић 2017: 3). Иначе, овакав тип дужења уобичајен је у српском Банату и према ареалном приказу пунктова чешћи у средњебанатским селима (Ивић и др. 1994: 51–52).

(2) Под утицајем несловенских језика недоследно, али у приличном броју примера долази:

а) до губљења квалитативних опозиција: *фйранга, кудељну, пòјање, ймала, изгубила, чårшове, зèлена, пòсијем, бйбера, сòкак, кàжемо, тўлазина, у Шпāнији* и сл.; поред: *држиду, пòследњо, ймала, пòједу, пòлиједу* и сл.; исп. пр. под (1).

Потврда је приличан број, али их још увек у Наћфали можемо интерпретирати као факултативне индикаторе укидања тонских опозиција.

Појава је бележена и у другим банатским пунктовима на румунској страни (в. Бошњаковић и Првуловић 2011: 181; Драгин 2013: 379; Драгин 2012: 37, Бошњаковић и Вареника 2013: 221–223; Радовановић 2017: 3).⁵

Појава је забележена и у српском Банату, уз напомену да се на месту краткоузлазног реализује краткосилазни акценат у пунктовима који су у ближем контакту са румунским местима и да је јасно да се ради о утицају румунског језика. (Ивић и др. 1994: 53).⁶

б) до скраћивања дугих акцената по моделу: 1) $\hat{ } > \text{˘}$: *прйћемо, шèст, нèмам, мèсим, мāнем р̀рдите*; 2) $\acute{ } > \text{˘}$: *лòтре, р̀зреда, бйли, штāлога*; 3) $\acute{ } > \text{˘}$: за *пèвницом, кўпила., спāваду, кàзала* и сл.; поред: *од сўвог, слāна, кром-пйра, снèвам, спāваду, нйје, сйна, чилāша, кўмство*.

⁴ Према мом материјалу сакупљаном у последњих десетак година из различитих пунктова кикиндске и тамиске зоне у румунском Банату, сразмерно је мање потврда дужења у поморишкој зони.

У поморишким пунктовима који су иначе и најсевернији у кикиндској зони, готово на самој тромеђи, најчешће се у овој позицији ради или о стандардном краткоузлазном акценту или се ради о акценатским формама које се могу интерпретирати као прелаз ка краткосилазном акценту што је раније констатовано за српски Банат (Ивић и др. 1994: 52), или, неретко и према слушном утиску, без квантитативних и квалитативних разлика. Ипак, прецизније, то јест статистичке приказе моћи ћемо да имамо тек након обраде целокупног материјала на крају предвиђених истраживања.

⁵ Према записима из моје теренске бележнице, сличне акценатске ликове бележила сам у говору Батање.

⁶ Појаву која је у литератури квалификована као прелаз ка краткосилазном акценту потврђује и грађа коју сам сакупљала у последњих петнаестак година у најсевернијим банатским пунктовима на српској страни у Ђали, Српском Крстуру, Банатском Аранђелову и Санаду. Краткоузлазни акценат је добро очуван још увек у Мокрину, иако последњих година у говору млађе генерације све чешће долази до његовог дужења.

Појава се објашњава румунским утицајем и забележена је у банатским говорима (Ивић и др. 1994: 54), уз напомену да је изразитија управо у румунском Банату. Уп. Бошњаковић и Првуловић 2011: 181, Драгин 2013: 379–380; Радовановић 2017: 4.

1.2. Послеакцентатске дужине у говору Наћфале скоро да су изгубљене (*пече, седи, љгријем* и сл.), а њихова спорадична употреба везује се за позиције у којима су дужине најстабилније – на крајњем затвореном слогу (*содкѝк, љцркву, зѝ пѝћ*) и у медијалној позицији (*љмѝсим, дѝвѝјка, љкѝдим љ пѝћ*).

1.3. Грађа потврђује и оваква преношења на проклитику: *нѝз пѝћ; љ страну, нѝ дан, прикѝ баише, окѝ кућ 'е; нѝ знам; и наравно: у вѝ кѝшике, на вѝ нѝжа, иза пѝјке, на рѝгаљ.*

1.4. Уверљива је у наћфалском говору дезакцентуација појединих акцентогених речи, као што су титуле, сроднички називи и сл. у комбинацији са властитим именицама: *деда-стриѝца, тета-Нѝта, чика-Дѝба, кума-сѝјка, снајка-Милѝну.*

Вокализам

1.5. Рефлекс јата је у наћфалском говору екавски са познатим фонетским и морфолошким икавизмима шумадијско-војвођанског типа: *стѝрији, љгријем, гњѝздо, сѝјали, нѝсам, дѝ, нѝгди, приѝдам, приѝћем, приѝправи, приѝмес-тим, приѝгази, приѝко, вѝдио, жѝвила.*

1.6. Према досадашњим налазима у говору кикиндске зоне у српском Банату и то најсевернијих пунктова затварају се или су пак полузатворени под краткоузлазним акцентом наглашени вокали *е/о* у условима међусловне асимилације, ако се у наредном слогу налази *и/р* (Ивић и др. 171–185).

Забележена појава потврђена је и у Наћфали: *гѝдина, сѝдила, обичѝј, ѝбрва, Бѝжића, покѝсио, у шкѝду, дѝбила*, али и под краткосилазним: *мѝлим, нѝсу, јѝфтино.*

Врло често се ради чак о дифтонгизираним вокалима, што је према Ивићу готово доследна појава у севернијим пунктовима кикиндске зоне, а услови под којима се појава манифестује поред узлазности су и ситуације када је наглашени вокал на почетку речи или када му претходи велар, што потврђује и наш корпус: *ѝбн, ѝотишла, гѝворим, ѝлаја, јѝно ѝѝре, кѝдна, ѝѝбијеш.*

1.7. Једна од одлика банатских говора је широко артикулационо поље вокала и изразита разлика у вокалској боји између дугих и кратких средњих вокала, при чему су кратки */ѝ/* и */ѝ/* по правилу отворенији од дугих */ѝ/* и */ѝ/* (Ивић и др. 1994: 154).

Отворено се у Наћфали изговарају ови вокали изван позиције у којој долази до затварања (исп. т. 1.6): *дѝца, рѝће, у нѝдељу, глѝ, да се пѝче, мѝтла сам* и сл., што се у потпуности уклапа у општи банатски ареал.

1.8. У Наћфали је исто као и у другим насељима кикиндске зоне с обеју страна државне границем (уп. Ивић и др. 1994: 214–220; Бошњакловић и Првуловић 2011: 182) померена артикулација у назад вокала *a*: *казала*, *Лала*, *ра̀ниши* и сл.

1.9. И у погледу особености вокалских секвенци, говор Наћфале се уклапа у општу дијалекатску скицу и шумадијско-војвођанских и уже банатских говора (исп. Ивић и др. 1994):

а) Готово је редовно сажимање појединих вокалских група: *мдго*, *чи́то*, *др̑жо*, *ддо̀но*, *вдо̀ло*, *ка̀зо*, *у̀мо*, *мѐто*, *и́шио*, *крѐно*, *штудиро̀*, *дбуко* и сл.; поред: *ра̀дио*, *ддо̀био*; и сасвим очекивано за ову зону: *да̀о*, *жа̀о*.

б) Девокализација /р/ је сасвим уобичајена у примерима: *у̀мрела*, *свѣкрова*, *јѣтрова/јѣтрова*, *пру̀слук*, *пру̀сла*.

в) Веома је и обична и честа супституција вокала: *ја̀л*, *чѐк*, *долѣко*, *пдо̀сла*, *субатом*, *фѐрму*, *свакеја̀ке*, *оддо̀вно*, *Наћфола*, *Кѣтфоља*, *Омѐрику*, *ивдо̀лер*, *перед* кју̀не, у лу̀кавину, *дбодвоје* и сл.

г) У корпусу има потврда и за елизиде вокала: *н-у̀мем сад*, *д-идемо* на великој у̀лици, *мѐтла сам н-а̀стал*.

д) Сасвим је обична и десилабизација вокласке групе *ae > aj* у бројевима 11–19: *једанајст*, *дванајст*, *тринајст* итд.

ђ) Неретко долази до губљења вокала: *мдо̀ж бити*, *нѐ мож са̀д*, *сам мѐтла*, *сам ка̀зла*, *сам вѝдла*, *чѐтри* кашике, *ал*, *ил* и сл.

Консонантизам

1.10. Консонантски систем познаје фонему *ʃ* потврђену у примеру *бу̀ʃе*.

1.11. У иницијалној позицији глас *x* је релативно стабилан: *хѝтнула*, *хдо̀ма*, *хдо̀ма*, *хр̑ћа*, *хр̑ћави*, *ха̀мове* мѐто, *ха̀љине* приправи, *био* на̀ш *хра̀м*, *хр̑ње*; и у мањем броју примера: *ко̀р*, *ра̀ниши*, *Кра̀нислав*), а у медијалној и финалној позицији показује извесну нестабилност када се или супституише *мека̀ник*, *дч 'ув*, *вр̑ј* или изостаје *са̀рана*, у *вр̑ ка̀шике*.

1.12. У Наћфали се африкате *h/ħ* изговарају са смањеном фрикацијом: *ку̀ћ 'а*, *у̀ башић 'у*, *бра̀ћ 'а*, *трѐћ 'а*, *корѝнћ 'а*, *до̀ћ 'е*, *рдо̀ћ 'ен*.⁷

Овде се ради о детаљу који одликује пре свега банатске и неке бачке говоре, и то оне који су у ближем контакту са мађарским језиком (ареал в. у: Ивић и др. 1994: 312–313).

Према сакупљеном материјалу са банатске тремеје у последње две деценије а на основу досад обрађеног, може се констатовати да у погледу

⁷ У прилог овоме иду и записи (мој материјал) из Ђале, Српског Крстура, Банатског Аранђелова па све до Санада на српској страни и на мађарској страни потврде из Батање. Овакав изговор није карактеристичан за Мокрин и даље према средњем Банату.

изговорних варијација поменутих африката, поморишки говори у најнепосреднијем суседству са мађарским језиком формирају посебан микроареал кикиндског говорног типа.

1.13. Слично стању у Семиклушу (Бошњаковић и Првуловић 2011: 184), умекшано се у Наћфали под утицајем румунског језика изговара /ч'/: *ч'итали смо, испеч'е, ўвеч'е, ч'ўна, бреч'иду, свинч'е*.

Појава је засад у овим севернијим поморишким пунктовима у процесу настајања и засад без веће изразитости у односу на средњембанатске пунктове (нпр. Ченеј; уп. Радовановић 2017: 5) на румунској страни, али је свакако индикатор да и овај микроареал захвата тенденција неразликовања африката.⁸

1.14. Као изразита особеност наћфалског говора издваја се умекшавање фонеме *л'* – што је опет утицај мађарског⁹ језика: *кдл'иво, здр'вл'е, земл'е, кдл'ко деца, прл'ило свињи, пл'амен, п'вал'и*.

Према мом материјалу, појава је карактеристична и за све крајње северне пунктове на самој тремеђи Србије, Румуније и Мађарске (на релацији: Бала–Батања–Наћфала).

1.15. Слично стању у свим банатским пунктовима и на српској и на румунској страни (Ивић и др. 1994: 357–392; Бошњаковић и Првуловић 2011: 185–186), и у наћфалском говору су бројни примери извршених различитих гласовних промена:

- а) упрошћавање сугласничких група: *де, ди, ниди, фала, тринајс* и сл.
- б) асимилација: *валда свї тако, валда һ'е доћ'и; свинч'е ўрāним;*
- в) дисимилација: *мдго* смо били, *мдги* дођеду;
- г) метатеза: *мѣтем у шепру, глѣ, ўзмеш шепру, свѣбду праїла.*
- д) африкатизација: што *пцўје* с Бѣгом.

1.16. У корпусу има потврда и за супституцију консонаната, као на пример: *мацарску, мацари, пѣрадајс, фѣрѣнга* и сл.

1.17. Сугласник *в* показује извесну нестабилност у примерима: *прѣим ўкисело, прѣила свѣбду, спрѣљају жѣне глѣ тако.*

2. Морфолошке и морфосинтаксичке одлике у говору Наћфале

2.1. Однос меких и тврдых основа у Ијд.именица мушког рода у наћфалском говору поремећен је у корист наставака тврдых основа тако да се

---

⁸ Према Ивићевим налазима (1994: 314–315) у Наћфали је сачувано разликовање *ћ* : *ђ* и *ч* : *џ*.

⁹ Ж. Бошњаковић умекшавање /л'/ у говору Семиклуша тумачи утицајем само румунског језика (2011: 185).

-ом проширило и на именице са (некадашњим) меким консонантом у основи: а) са *коњом, кључом, ножом, са бичом*; б) са *срцем, са душем*¹⁰ Наставак -ом уопштен је и код именица средњег рода: *са здрављом, затрпано грањом*.

Слично овој ситуацији, Бошњаковић налази у Семиклушу (Бошњаковић и Првуловић 2011:186).¹¹

Према грађи из теренске бележнице из Малог Бечкерека (мој материјал из 2007. године; кикиндска зона) не располажем потврдама за -ем: *сѝриштом, багрењом*, а потврда засад према обрађеном материјалу нема ни ни у грађи из Ченеја (прелазни тип између кикиндске и тамишке зоне) и Дињаша (тамишки тип) (Радовановић 2017: 5).

Искључиву превагу наставак -ом Ивић констатује за српски Банат, уз напомену да је тако и у мађарском и румунском делу Баната (Ивић и др. 1997: 12–13).

2.2. У погледу множинског проширења -ов/-ев, више је примера с формантом -ов-: *зглавцови, пацови, зецове, ждрџови, јџови, пџови, ткала чаршове* али и: *правим жуљеве*; поред примера којипоказују непреврелу ситуацију: *кџшареве : кџшарове, мишеве : мишови*.¹²

Од овог стања не одступа ни материјал из Ченеја (Радовановић 2017: 5), Малог Бечкерека (*мишови*) и Дињаша (*зецове; мишове/мишеве*).

2.3. Код именица у функцији партитивног генитива уместо множинске готово редовно јавља се јединска форма: *џсам ланца земље, девет година, шџст беланца* и сл.

2.4. Облици акузатива множине доследно имају у мушком роду облике без алтернције: *нџсили бајраке, дрџо деџа у сандуке* и сл.

Усамљен је и неочекиван пример с алтернацијом: и перјане *јаџтуце* били. Облици са сугласничком алтернацијом јављају се у средњембанатским пунктовима Ченеју (Радовановић 2017: 5) и Дињашу (мој материјал), дакле у прелазној кикиндско-тамишкој зони и донекле у тамишкој. Ово одговара стању у српском Банату – форме с алтернацијом познате су неким тамишким пунктовима, а изоглоса продужава јужно одатле (Ивић 1997: 23).

2.5. Сасвим очекивано за овај микроареал, у Нађфали је доследно у м. и ср.р. остварен синкретизам ДИЛмн.: *људима, коњима, колима* итд.

¹⁰ Информаторка је 1921. годиште, а снимак из 2006. године.

¹¹ Ж. Бошњаковић је у једном од својих ранијих прилога (2008:262) из румунског Баната и то средишњег дела констатовао да је -ом доследније у банатским селима на српској страни, а да се у румунском може срести и -ем.

Касније, у приватним писмима Бошњаковић указује на доминацију наставак -ем, с објашњењем да се ради о тежњи адресанта да писану форму (из личне перспективе, одн. делимичних знања) приближи стандарду (2013: 82).

¹² Грађа је делом добијена на основу упитника за Српски дијалектолошки атлас.

2.6. Поједине именице мушког рода имају следеће одлике:

а) Формант *-ин* јавља се у једнини именица м.р. (*Срѣбин, Циганин; чобанин*, дошо *бѣрберин* да брѣје *дѣду*); а изостаје у множини (*Срѣби; чобани*).¹³

б) Лексеме *поп* и *деда* деклинирају се у једнини доследно по обрасцу именица ж. рода: дошо *пѣпа*, зѣвем *пѣпу*; рѣко *дѣди*, *дѣда* више нѣ може.¹⁴

Према Ивићевом тумачењу (1997: 31) упориште за прелазак именица овога типа у *a-промену* јесу зоне у којима доминирају хипокористици на *-a* (тип *Пера, чика* и сл.).

в) Мушки хипокористици и лична имена тип *Лала* деклинирају се по *a-промени* (*Лала-Лале-Лали*). Присвојни придеви добијају наставак *-ин*: *Стевин, Лалин* и сл.

г) Мушка имена на *-оје* готово редовно прилазе именицама *a-промене*: *Благоја, Станоја, Спасоја*. Прилике у Наћфали уклапају се у општу банатску дијалекатску слику (уп. Ивић и др. 1997: 30).

д) Именица *Шваба* у мн. тежи ка обрасцу промене им. м.р., па тако имамо: били *Шва̀би, сѣдили Шва̀би, ђишли Шва̀би, Шва̀би су говѣрили* и сл.

ђ) Именица *ѡрах* у једнини готово доследно гласи *ѡре*: *ѡзми јѣно ѡре, дѡм ѡре*. И у Ченеју је према упитику добијен облик *ѡре*, а у Дињашу и у Малом Бечкереку *ѡра/ѡрај*.

е) Именица *пѣјац(а)* понаша се двојако: на *пѣјац* смо ишли, сам ишла на *пѣјац*, у *Кѣкѣнду на пѣјаце чек сам ишла*¹⁵

ж) Доследна је употреба облика *свињи* у номинативу множине, с конгруенцијом мушког рода: *тамо су њѣни свињи, свињи јѣдеду*.

2.7. Поједине именице средњег рода имају следеће облике:

а) Именица *дѡба* има облик *дѡбо*: *пѡследњѡ дѡбо, лѣтњѡ дѡбо, у ѡво дѡбо*.

б) Именице *дѣца* доследно има множинске облике: иму двѡје *дѣца*, мѡло је сѡд *дѣца*; у дативу и инструменталу множине забележени су такође множински наставци: *није било дѣцама, ѡставу дѣцама, сѣгра се с дѣцама, сас нѡшим дѣцама*.

в) У грађи се нашао пример који показује да се именица *уже* јавља у женском роду: *мѣтем на јѡжу*.

2.8. Једна од морфолошких одлика кикиндске зоне (Ивић 1997: 74) потврђена и у поморишким пунктовима на румунској страни – и у Наћфали

¹³ Подаци су добијени на основу упитника и делом спонтаног разговора у идиолекту једне информаторке. За српски Банат су обичније форме без форманта *-ин* (Ивић и др. 1997: 29; Банаћан, чобан и сл.).

¹⁴ Иначе и у Наћфали је као и у већини српских пунктова у Румунији обичније свештено лице српске православне цркве ослѡвѡвати са *господин*. Овоме одговарају и прилике у *Кетфељу, Семиклушу, Ченеју, Варјашу, Дињашу*, као и у *Батањи у Мађарској*.

¹⁵ У теренској бележници из Батање налазим: *зѡјутра нѡсим на пѣјац*.

– јесте плурализација облика номинативних и акузативних образовања на *-ад*, уз прелазак у м. р.: *дѹгмади/дѹгмаде*, *ћѣбади/ћѣбаде*, *прѣсади/прѣсаде*, *пѣрчади/пѣрчаде* и сл.

По овом моделу функционише у кикиндској зони и именица *грудѣ* (Ивић 1997: 79). У наћфалском говору је забележено: *на грудѣ, за грудѣ*.

2.9. У дативу и локативу једнине именица женског рода на *-а* доследно је у употреби *-и*, при чему код именица које се завршавају на велар изостаје алтернација: однела *мајки*, говорим *снајѣ*, придала сам *дѣвѣјки*.

2.10. Грађа показује да инструментал именица женског рода на сугласник (старих *Ў*-основа и њима прикључених) има наставак *-ом*: *са сѡљом, са машићом*.

2.11. Поједине именице женског рода имају следеће облике:

а) И у Наћфали је као и у другим пунктовима кикиндске зоне (нпр. у Варјашу, Малом Бечкереку, Кетфељу) и у средњебанатским селима (Ченеју и Дињашу) забележен облик *вѣдра*. Исто је и у Батањи у Мађарској: *ѹзмеш вѣдру*.¹⁶

б) Именица *снаха* забележена је у два лика *сна̂* и *сна̂ја*: *њйна сна̂*, однела *сна̂*, *сна̂ја кѹва*.

в) Именица *маћеха* доследно се јавља у фонетско-творбеном лику *маћѣја*: рѣтко наћеш дѡбре *маћѣје*, ймо је *маћѣју*.

г) Pluralia tantum су у Наћфали именице: *бѹѣ*, *каруце*. Међутим, од именице *лотре* (*мердевине*) забележена је једино јединска форма: *ѹзми лѡтру*, *ѡправио лѡтру*; Слично се понаша и именица *новине*: *зѡвијем у нѡвину*, *наћѣ јѣну нѡвину*. Исто је и у осталим посећеним поморишким пунктовима, и у Батањи у Мађарској.¹⁷

д) У Наћфали су сачувани стари наставци промене код именице *мати* – *матере* – *матери*: *сас мѡјом ма̂тером*, *ма̂ти се преѹда*.

ђ) Старији облици именице *кћи* и новија творбено-морфолошка форма (*ћерка*) добијени су искључиво на директно питање. У употреби је доследно лексема *дѣвѣјка*. Слично је и у Батањи у Мађарској (мој материјал), као и у другим и севернобанатским и средњебанатским пунктовима.

е) Именица *пѣћ* јавала се у два творбено-морфолошка облика: *зѡ пѣћ*, *нѹз пѣћ*, *кадила ѹ пѣћ*; и: *пѣјка/пѣћ 'ка*.

2.12. У дативу и локативу једнине мушког и средњег рода заменичко-придевске промене забележен је наставак *-им*: *мѡјим синѡвцу*, *мѡјим сѣну*.

Овакво стање уклапа се у дијалекатску скицу банатских говора. Према досадашњим налазима, наставак *-им* се јавља у тамешкој зони и појединим

¹⁶ Мој материјал.

¹⁷ Мој материјал.

источним и јужним пунктовима кикиндске зоне. На осталим тачкама кикиндске зоне овај наставак је редак (Ивић и др. 1997: 113–114).

2.13. У Наћфали је уопштен у генитиву(акузативу) придевске промене наставак тврде промене у примерима: *млѿѿог сѿна, до нѿѿиог рѿгља, црквењака нѿѿиог, мѿѿог ѿца*, па и: у *дѿнашњо време, сѿд у зѿдњо време, у пѿследњо време*.

2.14. Према опису банатских говора (Ивић и др. 1997: 361) познато је да је најдоследнија употреба придева одређеног вида у устаљеним (блокираним синтагмама) у којима придев има функцију идентификације и то у називима врста, типовима намирница, јела и пића.

Прилике у Наћфали уклапају се у општи банатски ареал: *бѣла лѿка, цѣла кромпѿра, крѿвија сѿра, сува грѿжђа*.

2.15. Као прилог банатским говорима и допуна лингвогеографском распореду придева *дивѣли/дивији* (Ивић и др. 1997: 148), доносим податак из наћфалског говора *дивѣје гѿске, дивѣје пѿтке*. Исто је и у Малом Бечкереку, Кетфелју, Варјашу (мој материјал).

2.16. Присвојни придеви на *-ин* јављају се доследно без алтернације: *Дрѿгицин брат, Кѿтицине дѣвѿке*; исто и: *дѣвѿкин, тѣткин*.

2.17. Присвојни придеви који означавају младунчад у говоу Наћфале граде се наставком *-ији*: *јѿгњѣћији пѿприкаи нѿјвѿлијем, тилѣћије сѿд вѿше, прадећије вѣћма вѿлем*. Исто је и на српској страни, као и у Батањи.

2.18. Као прилог лингвогеографском распореду иду и забележени примери у творби присвојних придева с наставком *-овљев*: *братѿвљев, синѿвљев*.¹⁸

2.19. Занимљива појединост је да је и у Наћфали уобичајена компарација глагола: *вѿлијем вѿше од вѿшње, тѿ нѿјвѿлијем*. Исто је и у другим посећеним севернобанатским пунктовима у румунском и српском Банату.

Карактеристична је и компарација прилога *доле/горе*: *дѿлије, гѿрије* (у значењу „виши“) у севернобанатској зони и на српској и на румунској страни.

2.20. Присвојна заменица за 3.л. јавља се без или са партикулом: *њѣн / њѣзин*. Доследно су у употреби облици множине присвојне заменице за 3.л.: *њѿн, љѿни*.

2.21. Мултипликатвини бројеви најчешће су образовани са *-ред*: једѿред,

---

¹⁸ У опису говора српског Баната изостао је коначан закључак у погледу ове особености, будући да је већи део материјала указао на чињеницу да је *-ев* чешће у тамишкој зони. Међутим, примери попут ових указују да је у оваквом творбеном поретку *-ев* сасвим обично и у кикиндској зони (Ивић и др. 142–143).

дваред триред. Тако је и у другим севернобанатским пунктовима на српској и румунској страни.¹⁹

2.22. Слично ситуацији у српском Банату, наставак за 3. лице множине презенте свих седам Белићевих врста је најчешће -ду: *лупаду, прăвиду, идеду, сѝграду, брѣчаду се, дѡбиједу* и сл.

2.23. Поред -ду, једнако фреквантан је и наставак -у глагола VI, VII и VIII Белићеве врсте: *ѹму, плăту, ѹму/нѣму, сѣду, дѡлазу, прѣместу*.

2.24. У Нађфали је редован старији облик глагола *јести*: да *јѣ, пѡјо* је свѣ, највѡлијемо да *јѣмо*.

2.25. Глагол *расти(ти)* има промену по VII Белићевој врсти: *одрăс-тио, одрăстила, нарăстио*, што се уклапа у општу дијалекатску слику севернобанатских и средњбанатских говора (Ивић и др. 1997: 201).

2.26. Веома је фреквентна имерфектизација код глагола типа (прва врста): *донесѣво, однесѣво, објашњѣвали, донешѣвали, мањѣвам*.

2.27. Слично стању у другим пунктовима у кикиндској зони (уп. и Бошњаковић и Првуловић 2011: 192), глаголи *премештати, намештати* недоследно прелазе у другу врсту, уз сугласничку алтернацију: *прѣмешѣм/прѣмѣшѣм, нăмешѣм/нăмѣшѣм*.

2.28. Помоћни глагол *није* контрахује се у *ни*: *ни му је рѣкла, ни му објăснила*.

2.29. Потврђено је мешање акузатива и локатива: уместо акузатива: *мѣте у сѡби, иде у цркви, сѣдила у Сарăволу, ѡшла у Кѣкѣнди*.

2.30. Засад обрађени корпус којим располажем са „банатске“ тремеђе не показује тенденцију ка аналитизму, осим у идиолекту једне информаторке: *кăзала на дѣду, кăзала на мѣне*.

2.31. Измењена је дистрибуција енклитика, па се она готово редовно јавља на почетку речи или иза везника и какве друге речи: *и је дѡшо, сам му говѡрила, сам му звѡнила на телѣфон, сам кăзала, сам ѡшла* и сл.

2.32. Сасвим су уобичајени и румунски калкови: *да прăи шкѡлу, сăд прăила прѣви рăзред*.

2.33. За лингвистичку географију добили смо доста података. С тим у вези, могу бити занимљиве лексеме: *дѣвојка* у значењу „ћерка“, *мајка* у значењу „баба“, *нина* у значењу „стрина“, *чика* у значењу „стриц“; или из кулинарске лексике: *хлѣб* у *јăја* (директан утицај мађарског језика), *дѣснотор*

¹⁹ Мој материјал. Међутим, у налазима из Семиклуша (Бошњаковић и Првуловић 2011: 190) нема потврда са -ред.

и *свињокољ* (паралелна употреба), *брбужак* у значењу „бубрег у живине“, *крва̀вуше*, *крва̀вица*; *ма̀јушка* (мађарски утицај) и *карта̀бџа* (румунски утицај), *раскала*, *располови* (о свинчету), *палачинка* (према мађ.); или на пример *развенчан* (не како је на српској страни *разведен*).

У Наћфали и крајње северним банатским пунктовима боље је очувана сродствена терминологија, па тако нема потврда појединих значења добијених реалија које карактеришу средњембанатска села какве су: *таст* у значењу „свекар“, *синовац* у значењу „унук“.

Занимљиво је и да ни у Наћфали ни у другим суседним пунктовима истог микроареала у Румунији нема превагу лексема *шогор*, већ *зет*; лексема је карактеристична иначе за пунктове на тремеђи на српској страни и очекивано у Мађарској.

3. Закључак

3.1. На основу познатих и овде уочених особина, чини ми се да би се могао издвојити микроареал у оквиру кикиндске зоне, који би отприлике обухватио села у оквиру поморишке зоне у релацијама: Ђала, Српски Крстур – Банатско Аранђелово – Сигет – Мајдан – Рабе – Санад (са српске стране), с румунске Арад – Семпетер – Велики Семиклуш – Наћфала – Кетфељ – Варјаш – Мали Бечкерек и у Мађарској Сент Иван – Деска – Батања.

3.2. У Наћфали сам се осећала као да сам у Српском Крстуру, Ђали, Новом Кнежевцу, Банатском Аранђелову или у Мађарској у Батањи, али не као у Мокрину, Падеју и Иђошу или и даље Башаиду.

У првима се стиче утисак да је јачи мађарски утицај (нпр. на фонолошком нивоу, и у вокализму и у консонантизму), док је у јужнијим пунктовима кикиндске зоне, с обе стране државне границе, присутнији румунски утицај (показује се то и етно-лексичким појединостима; уп. нпр. *бундаш-кењир/хлеб* у јаја : *квашенице*, *палачинка* : *сковерци*).

3.3. Из свега претходно реченог, показује се да теренски записи из Наћфале шире слику кикиндског говорног типа на румунској страни. Уз то, у мери којој имамо расположиве податке, чешће потврђују него што оспоравају раније налазе.

Литература

- Бошњаковић, Жарко, Светлана Вареника. *Напомене о морфосинтаксичким особинама српског говора села Рудне у Румунији..* Српски језик, бр. XIII/1–2, Београд, 2008, стр. 261–279.
- Бошњаковић Жарко, Татјана Првуловић. *Из говора Великог Семиклуша у Румунији.* Темишварски зборник 6, Матица српска, Нови Сад, 2011, стр. 179–207.
- Бошњаковић, Жарко. *Приватна писма као дијалекатски корпус. Дијалекатска скица говора Ченеја у Румунији.* Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, LVI/2, Нови Сад, 2013, стр. 77–107.
- Бошњаковић, Жарко. *Фазе и резултати балканизације прозодијског система у говорима шумадијско-војвођанског дијалекта Срба у Румуније.* Славистички зборник, Нова Серија, књига 1, Iwoba VIII (Нови Сад 2012), Нови Сад, 2014, стр. 7–16.
- Бошњаковић, Жарко. *Једно поређење два српска идиолекта из Ченеја (код Темишвара) и Плочице (код Ковина).* Сусрет култура, Нови Сад, 2014, стр. 59–70.
- Драгин, Гордана. *Напомене о говору Радојева у Средњем Банату,* Зборник за језике и књижевност Филозофског факултета у Новом Саду. Књига II, Нови Сад, 2012, 35–44.
- Драгин, Гордана. *Неке фонетске особине говора Ченеја (у Румунији),* Језици и културе у времену и простору II/2, Нови Сад, 2013, 379–384.
- Ивић Павле, Жарко Бошњаковић, Драгин Гордана. *Банатски говор шумадијско-војвођанског дијалекта. Прва књига: Увод и фонетизам,* СДЗб, књ. XL, Београд, 1994.
- Ивић Павле, Жарко Бошњаковић, Драгин Гордана. *Банатски говор шумадијско-војвођанског дијалекта, Друга књига: Морфологија, синтакса, Закључци, Текстови,* СДЗб, књ. XLIII, Београд, 1997.
- Радовановић, Драгана. *Теренски записи из Ченеја у румунском Банату,* Зборник радова са међународног научног скупа *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничком срединама и/или прериферним областима* одржаног у Темишвару 14.10–16.10.2016. године, Исходшта 3, Центар за научна истраживања при Савезу Срба у Румунији–Западни универзитет у Темишвару, Темишвар, Филозофски факултет Ниш, Темишвар/Ниш, 2017, стр. 345–357.

Драгана И. Радованович

**О ДИАЛЕКТНЫХ ОСОБЕННОСТЯХ
НАСЕЛЕННОГО ПУНКТА НАЧФАЛА В
РУМЫНСКОМ БАНАТЕ
— полевые записи —**

Резюме

В работе на основании полевых записей указывается на самые типичные диалектные особенности (фонетические, морфологические, морфосинтаксические) в говоре населенного пункта Начфала в румынском Банате. Намерением автора было записать и истолковать важные структурные особенности, сравнивая материалы с соседними населенными пунктами того же микроареала, с двух сторон пересекающего Банат. Также задачей было расположить данный местный говор в контексте других северобанатских говоров, представив результаты полевых записей, проведенных дважды в течение последних десяти лет.

Ключевые слова: сербские говоры в румынском Банате, говор населенного пункта Начфала, кикиндский диалектный тип, шумадийско-воеводинский диалект.